

Paweł Rabczyński

Marie-Dominique Chenu OP i jego teologia

Studia Warmińskie 38, 383-390

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIE-DOMINIQUE CHENU OP I JEGO TEOLOGIA

W roku Wielkiego Jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa w każdym miesiącu przeżywaliśmy szczególne dni poświęcone różnym stanom, grupom zawodowym, wspólnotom. Radość świętowania łączyła się często w tym czasie ze wspomnieniami. Nie tylko z tymi, które dotyczyły Bożych tajemnic, a które niewątpliwie były tu najważniejsze, ale również z przywoływaniem pamięci o tych, którzy mieli wpływ na życie Kościoła i jego posłannictwo.

Nie sposób mówić o teologii współczesnej, pomijając osobę ojca Marie-Dominique'a Chenu, teologa i profesora, wychowawcę młodzieży duchownej i świeckiej, przyjaciela robotników i soborowego doradcy. Bo czyż można zrozumieć przełom w teologii katolickiej, jaki dokonał się na Soborze Watykańskim II, nie wspominając o prekursorach *nowej teologii*¹, wśród których poczesne miejsce zajmuje Chenu? Wydaje się, że nie. Do zwrócenia uwagi na tę postać i jej dzieła zachęca także szerokie pole zainteresowań teologa, który jako mediewista nie ograniczał się do rozwiązywania akademickich problemów, lecz interpretował dzieła scholastyki w duchu współczesnych zainteresowań i potrafił odpowiadać na pytania nurtujące człowieka często zagubionego w Kościele i świecie.

Nie jest zamiarem autora niniejszego artykułu przedstawienie całego dorobku i wszystkich poszukiwań ojca Chenu. Wydaje się to niemożliwe wobec bogactwa zainteresowań tego teologa. Chodzi jedynie o zarysowanie jego biografii oraz najważniejszych kierunków działalności naukowej i społecznej.

Marcel Chenu (w nowicjacie przyjął imię Marie-Dominique)² urodził się 7 stycznia 1895 roku w Soisy-sur-Seine, na przedmieściach Paryża. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Bièvres, a następnie ukończył katolickie kolegium

¹ Na temat „nowej teologii” zob. M. Schoof, *Przełom w teologii katolickiej. Początki. Drogi. Perspektywy*, Kraków 1972, s. 95–120; G. Thijs, *Orientations de la théologie*, Louvain 1958; R. Winling, *Teologia współczesna*, Kraków 1990, s. 92–109.

² Wiadomości biograficzne zob. O. de La Brosse, *Le Père Chenu — La liberté dans la foi*, Paris 1969; Y. Congar, *Le Pere M.-D. Chenu*, w: *Bilan de la théologie du XXe siècle*, Paris 1971, T. II, s. 772–790; J. Duquesne, *O wolność poszukiwań teologicznych. Rozmowy z O. M.-D. Chenu*, Warszawa 1977; A. Duval, *Chenu*, w: *LThK*, T. II, k. 1034; G. Jacquement, *Chenu*, w: *Catholicisme hier, aujourd'hui, demain*, red. Tenze, Paris 1969, T. II, k. 1041 n.; M.L. Mazzarello, *Il rapporto Chiesa — mondo nel pensiero del padre M.-D. Chenu*, Cité du Vatican 1979, s. 163–168; J. Turowicz, *O tej książce i jej autorze*, w: *M.-D. Chenu, Lud Boży w świecie*, Kraków 1968, s. 5–11.

Grandchamp w Wersalu. W 1913 roku wstąpił do dominikanów, do słynnego domu studiów dominikańskich Le Saulchoir w Kain-lez-Tournai, w Belgii³. Z powodu słabego zdrowia nie został powołany do służby wojskowej w czasie pierwszej wojny światowej, lecz został wysłany do Rzymu. Tam, w latach 1914–1920, studiował filozofię, teologię, historię i egzegezę na prowadzonym przez dominikanów Papieskim Instytucie Międzynarodowym *Angelicum* (od 1963 r. Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu). Dnia 19 kwietnia 1919 r. w Rzymie otrzymał święcenia kapłańskie. Rok później uzyskał tytuł doktora teologii na podstawie rozprawy *De Contemplatione*⁴, napisanej pod kierunkiem znamienitego teologa dominikańskiego R. Garrigou-Lagrange’a. Od 1920 do 1942 roku wykładał w Le Saulchoir historię teologii, wstęp do teologii ogólnej oraz wybrane zagadnienia teologii św. Tomasza z Akwinu⁵. Tam też brał udział jako sekretarz w pracach grupy roboczej badającej historię myśli chrześcijańskiej w średniowieczu. Z grupy tej wyrosło Towarzystwo Tomistyczne, którego członkami byli m.in. J. Maritain i E. Gilson. Bardzo szybko stał się wybitnym i uznanym mediewistą⁶, doskonałym znawcą teologii XII i XIII wieku⁷. Przewodnikami w jego poszukiwaniach byli: R. Garrigou-Lagrange, A. Gardei, A. Lemonnyer, P. Mandonnet, A. Poulain, P. Rousselot, M.-J. Scheeben.

Od 1927 do 1935 roku ojciec Chenu kierował sekretariatem „Revue des Sciences philosophiques et théologiques”, a także przez wiele lat „Bulletin thomiste”. Na prośbę Gilsona w 1930 roku założył w Ottawie Institut d’Etudes Médiévales (Instytut Studiów Średniowiecznych), który następnie został przeniesiony do Montréal. Odtąd co roku spędzał w Kanadzie trzy miesiące. W tym czasie jego wykłady ze wstępu do teologii ogólnej prowadził młody wykładowca Y. Congar, który ojca Chenu uważał za swego mistrza⁸.

W latach 1932–1942 Chenu pełnił także funkcję rektora fakultetu w Le Saulchoir. Posadzony o modernizm, o czym miała świadczyć propagowana przez niego metoda historyczna w uprawianiu teologii, został w 1942 roku usunięty z Le Saulchoir, a samą szkołę rozwiązano. Jego książeczka⁹ o tej szkole, jej metodach i programie pracy trafiła na indeks. O. Chenu nie czuł się jednak nigdy ofiarą integryzmu katolickiego; wierzył w słuszność swych poglądów, w czym upewniało go choćby zdanie kardynała Suharda, arcybiskupa Paryża: *Ne vous inquiétez pas, dans vingt ans tout le monde parlera comme vous* (Proszę się nie martwić, za

³ Le Saulchoir została założona w 1905 roku w Belgii po wypędzeniu z Francji zakonów. Osiedlili się tam profesorowie i studenci z Flavigny w Burgundii. W roku 1937 szkoła mogła powrócić do Francji i usadowiła się w Étioilles, niedaleko Paryża.

⁴ C.G. Conticello, *De Contemplatione* (Angelicum 1920). La thèse inedite de doctorat de M.-D. Chenu, *RSPT* 75(1991), s. 363–422.

⁵ A. Duval, *Aux origines de l’Institut historique d’études thomistes» du Saulchoir. Notes et documents*, *RSPT* 75: 1991, s. 423–448.

⁶ L.-J. Bataillon, *Le Père M.-D. Chenu et la théologie du moyen âge*, *RSPT* 75(1991), s. 449–456; *Le Père Marie-Dominique Chenu médiéviste*, *RSPT* 81(1997), s. 369–437.

⁷ J. Salij, *Słowo wstępne*, w: M.-D. Chenu, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, Kraków 1997, s. 9.

⁸ J.-P. Jossua, *Le Père Congar. La théologie au service du peuple de Dieu*, Paris 1967, s. 22–23.

⁹ *Une école de théologie: Le Saulchoir. Étioilles 1937. O niezwykłej poczytności tej pozycji świadczy drugie jej wydanie w Paryżu, w 1985 roku, z obszernymi studiami G. Alberigo, É. Fouilloux, J. Ladrière i J.-P. Jossua.*

dwadzieścia lat wszyscy będą mówili jak Ojciec)¹⁰. W latach 1945–1951, dzięki przyjaźni z G. Le Brasem, wykładał na wydziale nauk religijnych École Pratique des Hautes Études, wchodzącej w skład Sorbony.

Teologię średniowieczną, przede wszystkim Tomaszową, interpretował z myślą o świecie i człowieku współczesnym, podkreślając historyczność i rolę doświadczenia w teologii. Inspiracją teologii uprawianej przez Chenu było całe życie Kościoła z jego historycznymi uwarunkowaniami.

Chenu wykazywał potrzebę uprawiania teologii i przestrzegał przed fideizmem: *Teologia, począwszy już od swych najprostszych form, chroni wierzącego przed pustką socjologicznych konformizmów czy to pedagogicznych, czy też sakramentalnych*¹¹. Dowodził, że dopiero w XIII wieku teologia stała się nauką, w pełnym tego słowa znaczeniu, dzięki pogodzeniu rozumu i wiary. Wtedy to nastąpiło przejście od Anzelmiańskiego *fides quaerens intellectum* do Tomaszowego *intellectus fidei*¹².

Omawiany autor zwracał uwagę na poprawność metodologiczną polegającą na adekwatności argumentów do natury rozważanych przedmiotów. Stanowczo demaskował przekłamania w obiegowych opiniach, stwierdzając np.: *Okazuje się, że Awerroes nie jest komentatorem, jak się zwykle mówi, ale raczej fałszerzem Arystotelesa*¹³. Protestował przeciwko spirytualistycznej filozofii, która w teologii odbiła się negatywnym postrzeganiem ciała ludzkiego i cielesności. Dualizm antropologiczny zniekształcał współsubstancjalność duszy i ciała. Prowadził do pogardy świata materialnego i ludzkiego wysiłku nad jego przetwarzaniem: (...) *człowiek był człowiekiem jedynie w akcie kontemplacji. Ulegano tym sposobem skazie ciężącej na filozofii greckiej: jej antywangelicznemu arystokratyzmowi*¹⁴.

Wiarygodności chrześcijaństwa¹⁵ upatrywał przede wszystkim w mocy świadectwa: (...) *najważniejszym znakiem uwiarygodniającym Ewangelię jest to, że niezależnie od cudów świat pod wpływem świadectwa ludzi prostych i nieokrzyszanych zaczyna wierzyć w prawdę tak trudną, pokładać nadzieję w rzeczywistości tak wzniosłej i prowadzić życie tak surowe*¹⁶.

Niezwykle ciekawe są rozważania Chenu dotyczące wiary i struktury jej aktu. Wiara jest przyjęciem tej *wiedzy* o Bogu, którą Bóg ma w *sobie*, która należy do Jego istoty. Dzięki wierze człowiek widzi jakby oczyma samego Boga. Akt wiary jest również dziełem woli i miłości. Jest to akt ściśle osobowy, sprowadzający się do przyjęcia w miłości osoby przez osobę. Wiara jest więc rzeczywistością dynamiczną¹⁷.

Podsumowując badania mediewistyczne Chenu, można stwierdzić, że do największych osiągnięć tego *mistrza teologii* należą: wprowadzenie jako zasady

¹⁰ Cyt. za M.-D. Chenu, *Le salut est dans l'histoire*, w: C. Zanchettin, *L'Église interrogée. 11 questions. 11 réponses*, Paris 1975, s. 158.

¹¹ M.-D. Chenu, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, jw., s. 44.

¹² Tenże, *La Parole de Dieu*, T. 1: *La foi dans l'intelligence*, Paris 1964, s. 115–239.

¹³ Tenże, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, jw., s. 95.

¹⁴ Tenże, *Teologia materii. Cywilizacja techniczna i duchowość chrześcijańska*, Paris 1969, s. 10.

¹⁵ Na temat wiarygodności chrześcijaństwa i jej koncepcji zob. M. Rusecki, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, T. 1: *Z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin 1994, s. 86–109.

¹⁶ M.-D. Chenu, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, jw., s. 95.

¹⁷ Tenże, *La Parole de Dieu*, jw., s. 13–111.

w studiach teologicznych podejścia historycznego¹⁸ oraz uwypuklenie realizmu, jako wielkiej zdobyczy teologii XIII wieku. Podstaw zanurzenia teologii w historię szukał Chenu w tajemnicy Wcielenia Słowa, które stało się człowiekiem, a tym samym wpisało się w określony kontekst kulturowy, także społeczny i ekonomiczny. Fakt ten pozwolił ojcu Chenu na stwierdzenie: *le salut est dans l'histoire* (zbawienie jest w historii)¹⁹. Realizm XIII-wieczny, mający swe źródło przede wszystkim w ponownym odkryciu Arystotelesa, pozwolił na przewycięzenie w teologii platońskiego dualizmu, który według Chenu stworzył przepaść między Stwórcą i stworzeniem, łaską i naturą, duszą i ciałem²⁰.

Drugi nurt twórczości pisarskiej, zawarty w dziesiątkach i setkach rozpraw, wykładów i artykułów, stanowi refleksja teologiczna nad problemami współczesności, a szczególnie Kościoła — Ludu Bożego — w świecie współczesnym. Nurt ten, podobnie jak mediewistyczny, wywodzi się z przekonania o. Chenu, że miejscem działania Słowa jest doczesny i historyczny wymiar Kościoła. Trwanie objawienia Bożego w Kościele powoduje i dziś zaangażowanie Boga w historię. Stąd też znaczenie i potrzeba rozpoznawania wydarzeń, nazwanych *znakami czasu*²¹, które są wpisane w ekonomię zbawienia²².

Czym są owe *znaki czasu*? Dla Chenu są one podstawową kategorią teologiczną wyrażającą stosunek Kościoła do świata, wydarzeniami urastającymi z biegiem czasu do trwałych symboli, dzięki treści, które w sobie zawierają: *Ainsi sont „signes des temps” des phénomènes généralisée, enveloppant tout une sphère d'activités, et exprimant les besoins et les aspirations de l'humanité présente. Mais ces phénomènes généraux ne sont «signes» que sous la commotion d'une prise de conscience, dans le mouvement de l'histoire*²³. Powołując się na encyklikę Jana XXIII *Pacem in terris*²⁴, omawiany autor do *znaków czasu* zalicza: powszechną socjalizację²⁵, rozwój klasy robotniczej, udział kobiet w życiu publicznym, rozwój świadomości i organizacji międzynarodowych, wyzwolenie ludów z kolonializmu, powstanie nowych państw narodowych, desakralizację i świadomość autonomii świata wobec Kościoła, a także dzieło Soboru Watykańskiego II. Zainteresowanie tą problematyką sprawiło, że niektórzy nazywają Chenu *teologiem znaków czasu*²⁶.

¹⁸ Metodę historyczną przejął Chenu od Garrigou-Lagrange'a, który użył jej w badaniach biblijnych.

¹⁹ M.-D. Chenu, *Le salut est dans l'histoire*, jw., s. 158 n.

²⁰ J.-C. Schmitt, *L'oeuvre de médiéviste du Père Chenu*, *RSPT* 81: 1997, s. 401–403; R. Szm y d k i, *Próba przewycięzenia dualizmu w antropologii teologicznej w ujęciu M.-D. Chenu*, *Summarium* 9: 1980, s. 157–162; zob. także M.-D. Chenu, *Teologia materii. Cywilizacja techniczna i duchowość chrześcijańska*, Paryż 1969.

²¹ Analiza pojęcia znaki czasu zob. R. F i s i c h e l l a, *Les signes des temps*, w: *Dictionnaire de théologie fondamentale*, red. R. L a t o u r e l l e, R. F i s i c h e l l a, Montréal – Paris 1992, s. 1251–1258; A. Ż y n e l, *Znaki czasu*, *Znak* 21: 1969, s. 1578–1593.

²² M.-D. Chenu, *Les signes des temps*, *NRTh* 97: 1965, s. 29–39.

²³ Tamże, s. 33: „Znakami czasu” są zjawiska uogólnione, obejmujące różne dziedziny aktywności, wyrażające potrzeby i aspiracje dzisiejszej ludzkości. Ale te ogólne zjawiska są „znakami” tylko wtedy, gdy dojdą do świadomości w biegu historii.

²⁴ PT 39–45.

²⁵ Socjalizacja, zdaniem Chenu, to proces kształtowania osobowości człowieka, przekazywania mu systemu wartości przez środowisko społeczne.

²⁶ A. K i l a n o w s k i, Marie-Dominique Chenu. Teolog «znaków czasu», *Studia Elbląskie* 2: 2000, s. 287–301.

Obok *znaków czasu* o. Chenu analizował także pojęcie *consecratio mundi*, wyrażające zaangażowanie świeckich w Kościele²⁷. Inspirowała go także myśl L. Febvre'a i M. Blocha, którzy badając kulturę, zwrócili uwagę na znaczenie przyczyn ekonomicznych i socjologicznych w jej rozwoju. Zaowocowało to odczytaniem św. Tomasza w kontekście ekonomicznym i społecznym²⁸, lecz także posądzeniem Chenu o marksizm²⁹. Posądzenia te wynikały z fascynacji omawianego autora postępowaniem technicznym i przypisywaniem mu decydującej roli w kształtowaniu człowieka. Prawdziwy człowiek to *homo faber, homo artifex*. Praca, czyli działanie na naturę, spaja ducha i materię, człowieka i świat. *Człowiek jest współpracownikiem w dziele stworzenia i demiurgiem ewolucji tego dzieła w odkrywaniu, eksploatacji i uduchowieniu natury*³⁰. Życie gospodarcze ma również, według Chenu, swoje miejsce w ekonomicznym zbawieniu. Wielką popularnością cieszył się esej omawianego teologa przedstawiający rozwój doktryny społecznej Kościoła od encykliki Leona XIII *Rerum novarum* (1891) do listu Pawła VI *Octogesimo adveniens* (1971)³¹.

Refleksja o. Chenu nad Kościołem w świecie współczesnym była nacechowana troską o odnowienie Kościoła. Wierność Ewangelii wymaga bycia w stanie reformy. W *aggiornamento* proponowanym przez Chenu nie chodziło wcale o dostosowywanie Ewangelii do zmiennych upodobań i kaprysów ludzkich, ale przede wszystkim o znalezienie dla niezmiennej prawdy współczesnego języka: pojęć, kategorii i symboli komunikatywnych dla człowieka dzisiaj.

Chenu był nie tylko badaczem i intelektualistą. Reagował żywo na wewnętrzną sytuację Kościoła, angażował się we wszystkie prekursorskie inicjatywy przygotowujące soborową odnowę³². W latach międzywojennych i powojennych współpracował z różnymi wydawnictwami, które odegrały ogromną rolę w formowaniu katolickiej elity francuskiej. Należy tu wymienić czasopisma: „La vie intellectuelle”, „La vie spirituelle”, „Esprit”, „Sept”, „Temps présent”, „La vie catholique”, „La Maison-Dieu”, „La Quinzaine”, „L'Actualité religieuse dans le monde”, „Informations Catholiques Internationales”. Od początku też stał blisko ruchu Jeunesse ouvrière chrétienne (JOC)³³, którego członkowie często odbywali rekolekcje w Le Saulchoir³⁴.

W latach wojny i okupacji był związany z ks. Godin, autorem głośnej książki *France, pays de mission?* (1943). Ciesząc się zaufaniem kardynała Suharda, był świadkiem powstania dwu organizmów: *Mission de France*³⁵ i *Mission de Paris*³⁶, z których później wyrósł tzw. eksperyment księży-robotników³⁷. Chenu był jego

²⁷ M.-D. Chenu, *Consecratio mundi*, *Znak* 17: 1965, s. 750–761.

²⁸ Tenże, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, jw.

²⁹ J. Duquesne, jw., s. 53.

³⁰ M.-D. Chenu, *Teologia materii*, jw., s. 86.

³¹ *La «doctrine sociale» de l'Eglise comme ideologie*, Paris 1979.

³² J. Turowicz, jw., s. 6.

³³ Organizacja chrześcijańskiej młodzieży robotniczej, należąca do struktur Akcji Katolickiej, założona w 1924 r. w Belgii przez ks. J. Cardijna. Na gruncie francuskim rozwinęła się w 1926 r. za sprawą ks. Guerina i ks. Quicleta. Zob. W. Turek, *JOC i metoda jego działalności apostolskiej*, *SW* 5(1968), s. 495–527.

³⁴ M.-D. Chenu, *La Parole de Dieu*, T. 2: *L'evangile dans le temps*, Paris 1964, s. 271–274.

³⁵ Wspólnota księży świeckich, założona w Lisieux w 1941 r. w celu ewangelizacji regionów najbardziej zdechrystianizowanych.

duchowym i intelektualnym ojcem³⁸; już w 1933 roku posyłał studentów dominikańskich jako robotników do kopalń³⁹. W 1954 roku decyzją Watykanu eksperyment ten został zawieszony, a sam Chenu musiał opuścić Paryż z zakazem wykładania i z obowiązkiem poddawania wszystkich publikacji kościelnej cenzurze. Ta *nielaska* trwała osiem lat. Podobne zarządzenia dotknęły w tym czasie innych teologów: Y. Congara, H. de Lubaca⁴⁰. Chenu osiadł wtedy w Le Havre, powracając tylko na kilka dni w miesiącu do Paryża, aby spotykać się z przyjaciółmi i animować liczne grupy, z którymi wcześniej pracował.

Pontyfikat Jana XXIII zmienił sytuację *podejrzanych* teologów. W 1961 roku Chenu wrócił do Paryża i zaangażował się w dzieło Soboru Watykańskiego II. Z radością przyjął fakt, że sobór miał charakter duszpasterski, a nie doktrynalny. Było to zgodne z jego przekonaniem, że teologii nie można uprawiać w oderwaniu od aktualnych problemów Kościoła, które tak bardzo wpływają na sposób realizacji jego misji. Ojciec Chenu był obecny w Rzymie w czasie wszystkich czterech sesji soborowych jako doradca teologiczny M. Rollanda, biskupa w Antsirabé na Madagaskarze, swojego dawnego ucznia w Le Saulchoir. Wygłaszał niezliczone odczyty i konferencje dla biskupów, brał udział w pracach komisji i podkomisji redagujących dokumenty soboru, m. in. tzw. *Schematu XIII*, który przerodził się w konstytucję duszpasterską *O Kościele w świecie współczesnym*⁴¹.

Po soborze Chenu został ekspertem w Sekretariacie do Spraw Niewierzących, w ramach spotkań teologów i członków partii komunistycznej prowadził dialog z marksizmem, kontynuował także pracę naukową. Wykładał m.in. w Instytucie Katolickim w Paryżu, brał udział w seminariach, konferencjach i sympozjach. Był typem naukowca niezwykle otwartego, wrażliwego na wszystkie problemy współczesności. Patrząc na teologów borykających się z problemem integryzmu i progresizmu, o Chenu pozostał wolny od lęku o Kościół jutra. Jak sam mawiał, był *optimiste malgre tout* (optymistą mimo wszystko).

Ojciec Marie-Dominique Chenu zmarł w Paryżu 11 lutego 1990 roku, w wieku 95 lat. Uroczystości pogrzebowe odbyły się cztery dni później w Notre-Dame de Paris.

Bibliografia prac Chenu⁴² obejmuje dużą liczbę fachowych rozpraw dotyczących historii teologii i historii filozofii średniowiecznej, szczególnie XII i XIII

³⁶ Miała podobne założenia jak Mission de France. Zob. Nouvelle histoire de l'église, red. R. Aubert, M.D. Knowles, L.J. Rogier, T. 5: L'église dans le monde moderne (1848 à nos jours), Paris 1975, s. 634.

³⁷ Na temat tego eksperymentu piszą m.in.: A. Dansette, Destin du catholicisme français, Paris 1957, s. 165–305, 478–484; M. Labourdette, Le Sacerdoce et la Mission ouvriere, Paris 1959; E. Poulat, Naissance des prêtres-ouvriers, Paris – Tournai 1965, s. 115–177.

³⁸ M.-D. Chenu, La Parole de Dieu, T. 2, jw., s. 275–281.

³⁹ M. Schoof, jw., s. 103.

⁴⁰ Nouvelle histoire de l'église, T. 5: L'église dans le monde moderne (1848 à nos jours), jw., s. 672.

⁴¹ M.-D. Chenu, Notes quotidiennes au Concile. Journal de Vatican II. 1962–1963, Paris 1995.

⁴² Bibliografie prac M.-D. Chenu: A. Duval, Bibliographie du P. Marie-Dominique Chenu (1921–1965), w: Mélanges offertes à M.-D. Chenu, Maître en théologie, Paris 1967, Bibliothèque Tomiste XXXVII, s. 9–29; M.L. Mazzarello, Gli scritti del P. Marie-Dominique Chenu (1963–1979), Salesianum 42(1980), s. 855–866.

wieku. Sukcesywnie ukazywały się jego najważniejsze prace: *La Théologie comme science au XIIIe siècle* (1927), *Une école de théologie: Le Saulchoir* (1937), *L'introduction à l'étude de Saint Thomas d'Aquin* (1950), *La Théologie au XIIe siècle* (1957), *La théologie est-elle une science?* (1957), *St Thomas d'Aquin et la théologie* (1959), *L'éveil de la conscience dans la civilisation médiévale* (1969)⁴³.

Do najbardziej znanych i poczytnych publikacji drugiego nurtu twórczości należą: *Pour une théologie du travail* (1955), *L'Évangile dans le temps* (1964), *La Parole de Dieu*. T. 1. *La foi dans l'intelligence*. T. 2. *L'évangile dans le temps* (1964), *Peuple de Dieu dans le monde* (1966), *Théologie de la matière* (1968), wywiad: *Un théologien en liberté. Jacques Duquesne interroge le Père Chenu* (1975), *La «doctrine sociale» de l'Église comme idéologie* (1979), wydane po śmierci: *Notes quotidiennes au Concile. Journal de Vatican II. 1962–1963* (1995)⁴⁴.

Czy rzeczywiście, zgodnie z anegdotą opowiedzianą przez o. Chenu J. Duquesne'owi⁴⁵, istniało dwóch Chenu: *stary mediewista siedzący w paleografii, i smarkacz biegający w okopach świętego Kościoła?* Poważny teolog i historyk oraz zaangażowany w życie Kościoła animator nowych ruchów w jego łonie? Udzielając odpowiedzi, oddajmy głos naszemu bohaterowi: *Nie bójcie się! Chenu i Chenu są jedną i tą samą osobą.* Między pracą teologa i duszpasterza nie ma sprzeczności, wręcz przeciwnie: obie te aktywności uzupełniają się i wzajemnie pobudzają. Dopiero ich synteza prowadzi do *aggiornamento*, które sprowadza się w teologii Chenu do stałego wysiłku rozpoznawania *znaków czasu*.

Ojciec Chenu mówił o *Vaticanum II*, że miał charakter proroczy, m.in. dlatego, że jego dokumenty otwierają drogę do dalszych poszukiwań teologów. A proro-kiem jest ten, *kto potrafi dostrzec w aktualnych wydarzeniach to, co decyduje o ciągłości bądź o kryzysach aktualnej historii. Prorok rozpoznaje przyszłość, odczytuje ją, ogłasza ją, a czyni to nie w gotowych i racjonalnie sprecyzowanych pojęciach, ale w akcie przenikliwego poznawania*⁴⁶. W tej perspektywie można ojca M.-D. Chenu, jednego z największych teologów katolickich naszych czasów, nazwać prorokiem.

⁴³ W języku polskim ukazały się: *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu* (1974), *Święty Tomasz z Akwinu i teologia* (1997).

⁴⁴ W języku polskim ukazały się: *O teologię pracy*, w: *Ku powszechnej cywilizacji pracy* (1963), *Lud Boży w świecie* (1968), *Teologia materii. Cywilizacja techniczna i duchowość chrześcijańska* (1969), *Wybór pism* (1971) zawierający fragmenty *La Parole de Dieu* i *Pour une théologie du travail*, wywiad J. Duquesne'a *O wolność poszukiwań teologicznych. Rozmowy z O. M.-D. Chenu* (1977).

⁴⁵ J. Duquesne, jw., s. 49–50.

⁴⁶ Tamże, s. 155.

MARIE-DOMINIQUE CHENU OP UND SEINE THEOLOGIE**ZUSAMMENFASSUNG**

Marie-Dominique Chenu ist vortrefflicher Historiker und katholischer Theologe des 20. Jahrhunderts. Er ist auch Bahnbrecher einer neuen Theologie. Sein theologischer Gedanke unterstreicht die seelsorgerischen Dimensionen des Unterrichts der Kirche und der theologischen Reflexion. Deshalb befindet er sich auch unter den hervorragenden Theologen des II. Vatikanischen Konzils.